

GEOBIBLINE : GEOGRAFICKÁ BIBLIOGRAFIE ČR ONLINE

Eva Novotná, Geografická knihovna PřF UK Praha

Motto:

„Od systematické práce na bibliografii české literatury geografické slibuji si mnoho a myslím, že nebudu zklamán... bibliografie bude snad s to sblížit pracovníky, zvláště venkovské s Prahou, vyrve zapomenutí leckterou dobrou věc, jež měla neštěstí, že byla publikována na odlehlém místě, a usnadní příští moderní geografii Čech.“

V. Švambera [Bibliografie české literatury geografické, 1911, s. 6]

Česká geografická bibliografie pro 19. století se nachází v rakouských a německých bibliografiích, i když zdaleka **ne v úplnosti**. Ve 20. století se věnovali geografické bibliografii především V. Švambera, J. Král, M. Střída, J. Kremerová, z korporací pak Československá geografická společnost, Bibliografická komise ČSGS, Geografický ústav ČSAV, Základní geografická knihovna a Národní knihovna ČR. Tyto snahy jsou velice cenné, nicméně bibliografie, které vytvořili, jsou **roztříštěné**, dílčí a vzájemně nenavazují. Od 90. let se neprováděla cílená geografická bibliografie, což souviselo se zrušením Geografického ústavu ČSAV. Můžeme mluvit o **krizové** situaci pro českou geografickou bibliografii.

Tuto situaci by měl vyřešit projekt **Geografická bibliografie ČR on-line**, který řeší od roku 2008 Geografická knihovna PřF UK v Praze s kolegy z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně a z Geografické katedry Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem v rámci programů **MK ČR pro vědu a výzkum**. Spolupracuje též Centrum informačních technologií UK v Praze a úzkou spolupráci se podařilo navázat i s NK ČR a Knihovnou Akademie věd ČR.

Cílem projektu je vytvořit a zpřístupnit digitální **Geografickou bibliografii ČR** pro 20. století. Obsahem databáze jsou bibliografické záznamy **bohemikálních geografik**. Vzniká tak prostředí pro zpřístupnění zdrojů využitelné nejen pro vysokoškolskou výuku, ale i pro širokou veřejnost.

Vstupní data

Kromě tištěných bibliografií a periodik byly k dispozici elektronické katalogy oborových knihoven UK, MU, UJEP, AV ČR, NK ČR, dále katalogy publikační činnosti vědeckých a výzkumných institucí.

Byly **zkoumány volné zdroje** pro geografii jako jsou GEODOK, Current geographical publications Contents nebo GEOBIB. Některé z nich mají obrovskou návštěvnost. Například anglickou verzi německé geografické databáze GEODOK navštíví ročně 3 milióny uživatelů. Paradoxně je možné v těchto zahraničních databázích najít více informací například o českých geografických pramenech než na domácí půdě. Například v databázi GEODOK byly nalezeny články z Acta Universitatis Carolinae Geographica již z roku 1967. V oddělení článkové bibliografie NK ČR se tentýž titul elektronicky zpracovával teprve od roku 1997, tedy o 30 ročníků později!

Metodika

- Bibliografie měla být vytvářena v souladu s národními i mezinárodními katalogizačními pravidly AACR2/R2 a ISBD ve formátu MARC21
- Rozsah bibliografického záznamu měl být v rozsahu minimálního záznamu MARC21
- Nezbytné bylo využití a validace všech typů autoritních záhlaví NK, včetně geografických autorit
- Časový záběr se týkal období publikování 1900–2010
- Oblastí zájmů měla být bohemikální geografika
- Nejprve měly být vytvořeny základní logické databáze v účastnických knihovnách: na PŘF UK v Praze, na MU v Brně a na UJEP v Ústí nad Labem (předběžně projevila zájem i katedra geografie v PF JU)
- Předmětem zájmu byly fyzická geografie, sociální geografie, didaktika geografie, kartografie, geografické informační systémy a dálkový průzkum Země a demografie
- Pozornost byla věnována i fondům určeným pro širokou veřejnost: turistickým průvodcům, turistickým mapám
- Měly být odladěny duplicity
- Oddělení článkové bibliografie NK připravilo rešerši logické báze z databáze ANL, dle titulů excerpovaných periodik
- Z katalogu NK ČR jsme udělali rešerši z monografií a speciálních dokumentů
- Originální katalogizace článkové bibliografie z předem vybraných titulů oborových periodik
- Originální katalogizace oborových monografií, map, atlasů, CD-ROMů

- Dle možností byly připojovány webové odkazy na plné texty, popř. na mapy vystavené na internetu.

Tvorba databáze

Tvorbě databáze předcházela důkladná příprava, rešerše z databází, analýza a testování. Jednak vlastní databáze Geografické knihovny, účastnických knihoven. Dále byly podrobně analyzovány bibliografické záznamy NK ČR a AV ČR.

Nezbytné byly **dohody s účastníky** zejména dohoda s ÚVT UK, NK, AV, UJEP, MU.

Základní **databáze vznikla** jako samostatná databáze GEOIBLINE na ÚVT UK (kde pracuje databáze CKS01).

Po dohodě s **NK ČR** jsme odmazali z databáze Geografické knihovny veškeré **kartografické** dokumenty a naplnili jsme nejprve databázi českými kartografickými dokumenty z databáze NK ČR.

Poté byla do databáze GEOIBLINE nahrána celá stávající databáze Geografické knihovny. Z ní byly postupně **odmazávány** zahraniční a irelevantní dokumenty. Po fázi čištění databáze začalo testování rešerší z NK ČR, kde ještě na počátku roku 2008 pracovali v Alephu verze 16. Pomocí **GUI** klienta jsme mohli provádět on-line rešerše přímo v databázích ANL a NKP a ukládat vybrané záznamy na server NK, odtud byl výsledek odeslán na server UK. Týdně pak byly záznamy kopírovány do databáze CKS02. Předem jsme si připravily řadu oborových hesel, které jsme používali pro vyhledávání. Velké rešerše z NK ČR trvaly do června 2008. Byly též testovány, vybrány a nahrávány záznamy z Ústřední knihovny Přírodovědecké fakulty MU. Jednalo se o vysokoškolské kvalifikační práce a kartografické dokumenty.

Z Ústřední knihovny Pedagogické fakulty UJEP jsme zkoumaly tytéž druhy dokumentů.

Další podstatný **problém**, který bylo nutné vyřešit, byla **souběžná práce ve dvou databázích v GGR**. České geografické dokumenty jsou v knihovně katalogizovány do databáze Centrálního katalogu UK, tj. CKS01. Bylo nezbytné mít tyto záznamy zároveň v databázi CKS02. Nakonec bylo zvoleno řešení příznaků v polích. Na základě předem **definovaného příznaku (GEO)** v logické databázi Geografické knihovny je bibliografický záznam identifikován, automaticky exportován z báze CKS01 a importován do databáze CKS02 – GEOIBLINE.

Metodu příznaků jsme použili i u nově vytvářených katalogizačních záznamů v knihovně Masarykovy univerzity v Brně, neboť jsme měli problém s výběrem specializovaných dokumentů např. VŠKP z univerzálního fondu.

Označení kateder se ze záznamů ztratilo a záznamy musely být složitě vybírány z databáze.

Při importech bylo již nezbytné řešit otázku **duplicit** záznamů. Bylo nezbytné nastavit **automatickou kontrolu duplicit**, která je již součástí SW Aleph na UK. Kontrola duplicit je prováděna pomocí alespoň **dvou polí KEY a 001** (MARC21). Proces je automatizovaný, je-li katalogizace záznamů v pořádku.

Problém ovšem může nastat právě u kontrolních polí KEY, jak jsme záhy zjistili. Jestliže nejsou v záznamech správně vyplněny, nemohou být kontrolovány a do databáze pronikne duplicita. Tento případ bohužel nastal u importů záznamů z **AV ČR**. U 7 500 importovaných záznamů jich zhruba 2 000 nemělo pole formát FMT. Zde se stalo, že při konverzi Alephu 14 do Alephu 16 se neuložilo pole formát. Celý import musel být tedy odstraněn. Problémů nás čekala ještě celá řada. Ačkoliv české knihovny a jejich SW dodržují standardy, všichni pracujeme podle AACR2/R ve formátu MARC21, přece katalogizace v knihovnách vypadá jinak a naráželi jsme na množství překážek.

Spolupráce s knihovnami

Klíčové bylo jednání s ÚVT UK v Praze o spolupráci, podpoře a tvorbě databáze v SW Aleph.

Zásadním způsobem nám vyšly vstříc PhDr. Ivana Anděrová, vedoucí odd. analytického popisu NK ČR, Mgr. Edita Lichtenbergová, odd. jmenného zpracování OZF NK ČR a PhDr. Bohdana Stoklasová, ředitelka Úseku novodobých fondů a služeb NK ČR.

Oddělení analytického zpracování udělalo z připravených seznamů profilových českých titulů periodik přehled o stavu zpracování před importem dat. Byly opraveny duplicitní a chybné záznamy a bylo doplněno věcné zpracování. Oddělení poskytlo maximální podporu projektu. Spolupráce vyústila ve stálou spolupráci s D. Kindlem, který zaučoval účastníky projektu v katalogizaci článků. Kromě toho pracuje též na článkové bibliografii pro GEOBIBLINE jako externí spolupracovník Geografické knihovny. Díky této spolupráci byl zpětně zkatalogizován titul Acta Universitatis Carolinae: Geographica, který původně v databázi ANL představoval jen ročníky 1996–1998. PhDr. Anděrová laskavě poskytla šablony a precizně propracované metodické pokyny pro článkovou katalogizaci.

Mgr. Edita Lichtenbergová nám umožnila **exporty dat** jak z článkové bibliografie, tak z monografií a zejména z kartografických dokumentů NK ČR. Podstatný podíl při tom sehrála Helena Dvořáková, která řešila spolu s ÚVT zásadní problémy při exportu/importu dat do naší databáze. Nastavila nám přístupy pro on-line práci v databázi NK ČR. Výsledkem je velký počet

vyexportovaných záznamů z databází NK ČR a pravidelný automatický měsíční sběr a export nových záznamů kartografických dokumentů. PhDr. Bohdana Stoklasová souhlasila se spoluprací NK ČR na projektu GEOBIBLINE a informovala o možnostech dalších sběrů informací a návaznostech na podobné projekty.

Dohoda s Knihovnou AV ČR, v.v.i

Ředitel Knihovny Akademie věd ČR, Ing. Martin Lhoták, souhlasil s exportem dat z knihovny AV (ústřední a 40 dílčích knihoven), s napojením se prostřednictvím Z39.50 a s větším množstvím jednorázových rešerší a exportů. Bylo dohodnuto, že budou vytvořeny zkušební rešeršní dotazy. Díky potížím při kontrole duplicit se podařilo zatím importovat poměrně malou část databáze. Na další spolupráci se pracuje.

Dohoda s Knihovnou Masarykovy univerzity

Jednání v Brně proběhlo s ředitelkou Ústřední knihovny Přírodovědecké fakulty, Mgr. Taťanou Šarkovou, za účasti spoluřešitele RNDr. Vladimíra Herbera. Vznikla domluva a souhlas s předáváním dat knihovny do databáze GEOBIBLINE a byla přislíbena podpora projektu. Dále proběhlo jednání s dr. Bartoškem z IT, který projekt podpořil. Export dat do MARC21 byl nastaven, je nyní možný. Mgr. Věra Anthová provedla zkušební exporty a kontrolu publikační činnosti. Z databáze byly vyexportovány bibliografické záznamy vysokoškolských kvalifikačních prací (dále VŠKP) a částečně kartografické dokumenty, jejichž záznamy byly nejprve opraveny (měřítka apod.). Do nových katalogizačních záznamů je vkládáno u bohemikálních geografik pole GEO, kvůli následnému výběru pro export. Po vzoru bibliografických záznamů v Brně rozšířila pražská Geografická knihovna své záznamy pro VŠKP o anotace (české a anglické) a anglická klíčová slova. Jiný je způsob katalogizace vedoucího práce. Na UK v Praze je vedoucí práce považován za sekundárního autora a vkládán do podpole 245 c a pole 700. V MU je ukládán do pole poznámek 500 a ukládán do pole 700. (Tento způsob popisu převzala též knihovna UJEP.) Bylo též jednáno s Ústavem geoniky (V. Herber) o sdílení záznamů a o člancích z titulu Moravian Geographical Reports.

Dohoda s knihovnou UJEP

V Ústí nad Labem jednala řešitelka s ředitelem Ústřední knihovny Pedagogické fakulty UJEP dr. Ivo Brožkem. Výsledkem jednání byl souhlas s exportem bibliografických záznamů z databáze UJEP. Projekt slíbil ředitel podpořit konzultacemi a školeními kolegy Mgr. Pavla Rašky. Byly předvedeny zkušební rešerše ze SW Rapid. Kolega Raška zaslal první výstup ve

formátu řádkový MARC21 ke kontrole. Bohužel byly zjištěny nedostatky ve formátu MARC21, nesprávné pořadí polí. Bylo proto rozhodnuto, že lépe bude provádět exporty ve formátu ISO 2709. Návrh jednání se SVK byl zamítnut, regionální periodika jsou excerpována a zasílána do NK ČR, odkud se dostávají exportem do databáze GEOBIBLINE. Další rešerše databáze prokázaly nedostatky v bibliografických záznamech, především absenci věcné katalogizace, kterou bylo nezbytné dotvořit. Také jmenné autority nejsou u starších záznamů autoritní z NK, ale lokální či regionální. Proto se kolega Raška věnuje primárně korekturám a tvorbě originálních záznamů pro vysokoškolské kvalifikační práce z oboru geografie. Bohužel ani další export nebyl uspokojivý, ačkoliv věcný popis byl doplněn a autority byly opraveny. Očekáváme nyní opravu při exportu dat.

Výstupy:

1. V lednu 2009 byla zpřístupněna beta verze databáze v OPACu systému Aleph na adrese http://ckis.cuni.cz/F/-?func=file&file_name=base-list-cks02. Součástí online prezentace je rovněž informace o projektu, aktuálním stavu databáze a všech účastnících projektu.
2. Databáze v beta verzi k 31. 3. 2009, 106 000 bibliografických záznamů, některé s anotacemi a plnými texty.
3. Pozitivní ohlasy odborné veřejnosti např. z Geomatiky v Plzni.
4. Pracovní statistiky za měsíc leden (databáze zveřejněna 8. 1. 2009) 1 260 dotazů, bezkonkurenčně nejvíce z Ostravské univerzity (560).
5. Přístup pomocí Z39.50 z MU do databáze GEOBIBLINE.
6. Zpětná vazba do excerpce článkové bibliografie NK ČR. Doplněna excerpce profilového periodika AUC Geographica (zastaveno v roce 1997 – doplněno do roku 2006 a do roku 1976).
7. Oprava záznamů VŠKP v UJEP.
8. Zdokonalení záznamů VŠKP v Geografické knihovně PřF UK.
9. Oprava záznamů kartografických dokumentů a VŠKP v MU.

Tab. č. 1. Přehled podle typů dokumentů v databázi

Formáty v GEOBIBLINE	Počet bb. záznamů	Poznámky – vysvětlivky
SE (seriály)	2 338	Retrospektiva 1808– (18 dokumentů/19. století)
MP (kartografické dokumenty)	8 702	Retrospektiva 1836– (20 dokumentů/19. století)
ER (elektronické dokumenty)	184	Retrospektiva 1990–

BK (monografie)	44 667	Retrospektiva 1818– (80 dokumentů / 19. století)
DS (VŠKP)	2 716	Retrospektiva 1896–
RS (články z NK)	42 977	Retrospektiva 1990–
AN (články z UK)	593	Retrospektiva 1886–
RD (články z deníků NK)	4 340	Retrospektiva 1991–
RM (kapitoly z knih NK)	381	Retrospektiva 1993–
Celkem	106 868	

Tab. č. 2. Jazyková provenience dokumentů v GEOIBLINE

jazyk dokumentu	počet dokumentů v databázi
cze	99 673
eng	3 921
ger	1 793
fre	364
rus	323
spa	134

Srovnání geografické bibliografie ČR se zahraničními volně přístupnými databázemi

GEODOK

Vydává: Institut für Geographie, Universität Erlangen-Nürnberg (Německo)

Retrospektiva: 1950– (zejména po roce 1980–)

Aktualizace: měsíčně

On-line výstupy: Virtual Geographic Library Database GEODOK

Tištěný ekvivalent: není

Typ databáze: bibliografická, analytická

Počet záznamů: 118 662 záznamů (červenec 2008)

Roční přírůstek: cca 10 000 záznamů

Dostupnost: Internet

URL: <http://www.geodok.uni-erlangen.de/>

Obsah: geografie, vědy o Zemi

Databáze shromažďuje **analytické** záznamy z profilových **geografických periodik**, jako jsou **Geographische Rundschau** [1949–], **Praxis Geographie** [1979–] a dalších zhruba **500** titulů seriálů zejména v německém, anglickém a francouzském jazyce. Databáze začala vznikat v roce 1994 nejprve jako **interní**, pro potřeby Geografického ústavu v německém Erlangen. Od roku 1999, kdy byla poprvé vystavena na Internetu, prochází průběžně

dalšími vývojovými změnami. Do databáze se ročně adresuje **3 milióny rešeršních dotazů**.

GEOBIB

Vydává: American Geographical Society Library, University of Wisconsin-Milwaukee (USA)

Retrospektiva: 1985–2005

Aktualizace: měsíčně

On-line výstupy: Online Geographical Bibliography (GEOBIB)

Tištěný ekvivalent: Current Geographical Publications.

Typ databáze: bibliografická

Dostupnost: Internet

URL: <http://geobib.lib.uwm.edu/>

Obsah: geografie, vědy o Zemi

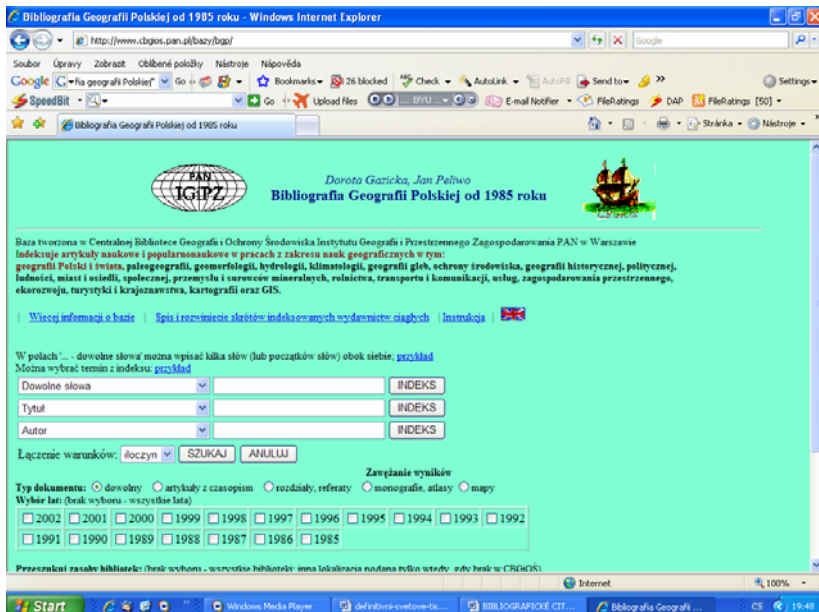
Databáze poskytuje bibliografické odkazy na knihy, periodika, články, letáky, vládní dokumenty, mapy a atlasy z Knihovny Americké zeměpisné společnosti na Universitě ve Wisconsin-Milwaukee. Jedná se vlastně o **elektronickou verzi** titulu Current Geographical Publications. K indexování databáze je využíván **předmětový katalog AGSC**, jenž odpovídá tištěnému rejstříku v tištěném periodiku Current Geographical Publications. Pro dotazy před rokem 1985 je třeba vyhledat tuto tištěnou verzi.

Bibliografia geografii Polskiej... = Bibliography of Polish geography... = Bibliografija Pol'skoj geografii... Ed. Dorota Gazicka, Jan Peliwo. Warszawa : PAN, 1956–. sv. ; 24 cm. Od r. 1991 mají jednotlivé svazky ISBN. Rejstřík autorů, nakladatelů.

Polská geografická bibliografie je pokračujícím zdrojem Ústavu geografie a regionálního plánování Polské akademie věd vycházející v edici PAN od roku 1956. Doposud vyšlo 38 částí zahrnující léta: **1918–1927, 1936–2001**. Od roku **1999** je bibliografie dostupná na **Internetu**. [Bibliografia geografii Polskiej, 2007, s. 11] V současnosti on-line verze (<http://www.cbgiios.pan.pl/bazy/bgp/>) registruje období **1985–2002**.

Bibliografie zahrnuje **geografická polonica**, kompletní vědeckou a populárně-naučnou **publikační činnost** polských geografů, články z oboru geografie v zeměpisných i ostatních časopisech. Dále jsou excerpována díla zahraničních autorů pišících o Polsku z geografického hlediska, překlady publikované v odborných časopisech a konečně knihy, mapy a atlasy související s geografii. Excerpuje se kolem **150** polských a zahraničních titulů **časopisů a 190 edic**, jejichž seznam je uveden v každém vydání.

Obr. č. 1. Bibliografie geografii Polskiej je k dispozici též v elektronické podobě

Zahraniční bibliografie navazují na starší tištěné mutace. Nemají většínou tak široký časový a dokumentačně typologický záběr jako česká geografická bibliografie.

Databáze Geografická bibliografie ČR online

Vydává: Geografická knihovna PřF UK v Praze, MU v Brně, UJEP v Ústí n. Labem s ÚVT UK

Sigly institucí: ABD063, BOD004, ULD001, ABA007, ABA001

Retrospektiva: 1900–současnost

Aktualizace: měsíčně

Typ databáze: bibliografická s abstrakty

Počet záznamů: 106 868 (k 31. 3. 2009)

Dostupnost: Internet

URL: http://ckis.cuni.cz/F/-?func=file&file_name=base-list-cks02

Typy dokumentů: knihy, kartografické dokumenty, seriály, články z časopisů a sborníků, elektronické dokumenty, vysokoškolské kvalifikační práce

Obsah: teoretická, fyzická a sociální geografie, kartografie, demografie

Jazyky dokumentů: 93% cze, 4% eng, 2% ger, 1% spa, fre, rus

Cíl

Vytvořit a zpřístupnit digitální Geografickou bibliografii ČR 20. století. Obsahem databáze jsou specializované dokumenty českých autorů nebo autorů zahraničních, kteří se věnují českým geografickým realitám. Vzniká prostředí pro zpřístupnění zdrojů využitelné pro vysokoškolskou výuku, ale i pro širokou veřejnost.

Závěr

Projekt je v druhém roce řešení. Dílčí úkoly prvního roku byly splněny. Byla vytvořena základní beta verze samostatné databáze **Geografická bibliografie ČR online** v prostředí SW Aleph 500 na UK. Databáze obsahuje celkem **106 000** bibliografických záznamů monografií, seriálů, kartografických dokumentů, elektronických dokumentů a vysokoškolských kvalifikačních prací z oboru geografie a kartografie s retrospektivou roků 1900–2008. Byly vytvořeny podmínky pro **on-line** dodávání bibliografických záznamů do databáze pro Geografickou knihovnu PŘF UK. Byl vytvořen **FTP účet na serveru ÚVT UK**, odkud jsou dávkově ukládány bibliografické záznamy do databáze GEOBIBLINE z NK ČR, MU v Brně a UJEP v Ústí nad Labem.

Beta verze by měla být doplněna anglickou mutací stránek. Tvůrci databáze budou vděční za konstruktivní náměty a připomínky k databázi.

Předpokládáme, že databáze bude sloužit široké veřejnosti. Veřejné knihovny ji mohou nabízet svým uživatelům. Databáze slouží turistům, obsahuje řadu map a turistických průvodců. Mohou ji využít učitelé při výuce zeměpisu, literatury nebo vlastivědy. Nabízí pozoruhodné dokumenty k regionální geografii nebo k historii měst a obcí. Dobrodruzi zde najdou cestopisy a životopisy dobyvatelů velehor, pralesů a území, na kterých žili lvi. Bibliografie je bohatá na rarity, rukopisy a zajímavosti. Knihovníci ji mohou využít k akvizici, při rešerších nebo při MVS. Šíře záběru by měla zaručit, že si na své přijde mnoho různých sociálních skupin uživatelů.

Literatura

NOVOTNÁ, Eva. Informační podpora geografie [Informational support of geography]. Praha, 2008. 270 s. : 63 obr., 12 tab. + 7 příl. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Konzultant rigorózní práce Richard Papík.

ŠVAMBERA, V.; BASL, A. Bibliografie české literatury geografické v l. 1906 a 1907. Praha : Geografický ústav České university, 1911. 48 s. (Travaux géographiques tcheques ; 4.)